

O'G'RILIK JINOYATLARINING SODIR ETILISH SABABLARI VA ULARGA IMKON BERGAN SHART-SHAROITLAR VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA AYRIM MULOHAZALAR

Matnazarov Hikmat Baxodir o'g'li

**Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish Departamenti Xorazm viloyati boshqarmasi
Xiva tumani bo'limi katta tezkor vakili**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13375074>

Mamlakatimizda mulk huquqi daxlsizligi kafolatlanadi. Jumladan, Konstitutsiyamizga muvofiq, bozor munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan O'zbekiston iqtisodiyotining negizini xilma-xil shakllardagi mulk tashkil etishi, barcha mulk shakllarining tengligi va davlat himoyasida ekanligi, unga nisbatan har qanday tajovuz qonun bilan ta'qib etilishi belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq mulkka egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish huquqi faqat shu mulkning egasiga taalluqli bo'lib, mulk huquqi daxlsiz va davlat himoyasidadir. Amaldagi qonunlarga muvofiq o'zganing mulkini talon-toraj qilish mulkka tajovuz qilishning eng xavfli ko'rinishi hisoblanadi. Shu sababli o'zganing mulkiga bo'lgan har qanday tajovuz qonun bilan ta'qib qilinadi. O'zganing mulkini talon-toraj qilish jinoyatlari orasida o'g'irlik keng tarqalgan jinoyat turlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 169-moddasida o'g'irlik tushunchasi berilgan bo'lib, unga binoan, o'g'irlik, ya'ni o'zganing mol-mulkini yashirin ravishda talon-toraj qilishdir.

O'g'irlikda aybdor huquqqa xilof va yashirin ravishda, ya'ni boshqa shaxslardan yashirin holda mulkdorning xohish-irodasiga qarshi o'zganing mulkini o'zlashtiradi va uni o'zining mulki sifatida tasarruf eta boshlaydi.

O'g'irlik jinoyatining sodir etilishiga olib keladigan sabablar va shart-sharoitlar quyidagi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin:

1. Iqtisodiy va moliyaviy omillar:

- Kambag'allik: Moliyaviy qiyinchiliklar va kambag'allik odamlarni o'g'irlik qilishga majbur qilishi mumkin. Odamlar hayotiy zarurlatlarni qondirish uchun o'g'irlik qilishni tanlashlari mumkin.
- Ishsizlik: Ishsiz qolish, moliyaviy mustaqillikning yo'qligi va iqtisodiy beqarorlik o'g'irlikka olib kelishi mumkin, chunki odamlar pul topish uchun noqonuniy yo'llarni izlaydilar.

2. Ta'lim va tarbiya:

- Ta'limning yetishmasligi: Ta'limning pastligi o'g'irlikka moyillikni oshirishi mumkin. Ta'limsiz odamlar qonuniy yo'llar bilan daromad topish imkoniyatlarini bilmasliklari mumkin.
- Tarbiya va axloqiy qiyinchiliklar: Yomon tarbiya yoki axloqiy normalarning yetishmasligi o'g'irlik qilish ehtimolini oshirishi mumkin. Agar oila yoki ijtimoiy muhit o'g'irlikni qabul qiladigan bo'lsa, bu odatlarni normal holat sifatida ko'rish mumkin.

3. Huquqiy va yuridik sharoitlar:

- Huquqni muhofaza qiluvchi tizimning nazoratining yetarli emasligi: Huquqni muhofaza qilish organlarining samaradorligi past bo'lsa, o'g'irlik jinoyatlarini amalga oshirish osonlashadi. Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning yetarli darajada ishlamasligi jinoyatchilar uchun jazolanishdan qochish imkoniyatini yaratadi.

- Jazo tizimining zaifligi: Jazo tizimining samaradorligi past bo'lsa, jinoyatchilar jazodan qochish osonroq deb hisoblashlari mumkin.

4. Psixologik va shaxsiy omillar:

- Tez foyda olish istagi: Ba'zi odamlar tez va oson daromad olish istagida o'g'irlikka qo'l urishlari mumkin. Bu ehtiroslar va moliyaviy zaruratlar o'g'irlik qilishni osonlashtirishi mumkin.
- Addiktsiya va ruhiy holat: Ruhiy muammolar yoki moddiy qaramliklar (masalan, giyohvandlik) odamlarni jinoyat qilishga undashi mumkin.

5. Sotsial va madaniy omillar:

- Jamoat bosimi: Jamoatdagi raqobat, hayotdagi muvaffaqiyatlarga erishish uchun bosim, o'g'irlik qilishni oshirishi mumkin. Odamlar o'zlarining iqtisodiy yoki moddiy holatini yaxshilash uchun o'g'irlikni tanlashlari mumkin.
- Madaniy normalar: Ba'zi madaniyatlarda yoki ijtimoiy guruhlarda o'g'irlik yoki jinoyatchilik qisman qabul qilinishi yoki normalizatsiya qilingan bo'lishi mumkin.

6. Infratuzilma va xavfsizlik sharoitlari:

- Xavfsizlikning yetishmasligi: Ko'chalar yoki uy-joylardagi xavfsizlik choralari yetarli bo'lmasa, o'g'irlik qilish osonlashadi. Kam nazorat yoki xavfsizlik choralari jinoyatchilar uchun imkoniyat yaratadi.
- Texnologik zaifliklar: Raqamli tizimlar yoki xavfsizlik texnologiyalari zaif bo'lsa, o'g'irlik uchun imkoniyatlar oshadi.

Shu bois ham o'g'irlik jinoyatining oldini olish uchun quyidagi yo'nalishda choralarni kuchaytirish lozim deb xisoblaymiz:

Birinchidan, xavfsizlikni kuchaytirish:

- Yuqori sifatli xavfsizlik tizimlarini o'rnatish: Kameralar, signalizatsiyalar, va xavfsizlik tizimlari uylar, bizneslar va jamoat joylarida o'rnatilishi lozim.
- Xavfsizlik choralari kuchaytirish: Ko'cha va jamoat joylarida politsiya patrullari va xavfsizlik xodimlarini ko'paytirish.

Ikkinchidan, iqtisodiy yordam va ijtimoiy dasturlar:

- Moliyaviy yordam: Kambag'al va ehtiyojmand oilalarga yordam berish orqali iqtisodiy qiyinchiliklarni bartaraf etish.
- Ish o'rinlarini yaratish: Ishsizlikni kamaytirish uchun ish o'rinlarini yaratish va kasb-hunar o'qitish dasturlarini rivojlantirish.

Uchinchidan, ta'lim va tarbiya:

- Moliyaviy ta'lim berish: Odamlarga moliyaviy savodxonlikni oshirish, pulni boshqarish va jinoyatchilikka qarshi turish usullarini o'rgatish.
- Axloqiy va tarbiyaviy dasturlar: Oila va jamiyatda axloqiy qadriyatlarni oshirish, yoshlarni to'g'ri tarbiyalash va jinoyatlarni oldini olish uchun dasturlarni amalga oshirish.

To'rtinchidan, yuridik va huquqiy chora-tadbirlar:

- Qonunlarni kuchaytirish: O'g'irlik jinoyatiga qarshi qonunlarni kuchaytirish va jazo tizimini samarali ishlashini ta'minlash.
- Huquqni muhofaza qilish organlarini qo'llab-quvvatlash: Ichki ishlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning malakasini oshirish va ularni zaruriy resurslar bilan ta'minlash.

Beshinchidan. Texnologik echimlar:

- Raqamli xavfsizlikni yaxshilash: Onlayn xavfsizlik va firibgarliklarni oldini olish uchun raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va ularni yanada himoya qilish.

- O'g'irlikka qarshi innovatsion texnologiyalar: Uydagi xavfsizlik tizimlarini rivojlantirish, masalan, aqlli qulflar va internetga ulangan xavfsizlik kameralarini o'rnatish.

Oltinchidan, jamoat hamkorligi va xabardorlik:

- Jamoatni xabardor qilish: O'g'irlikni oldini olish va xavfsizlikni oshirish bo'yicha jamoatchilikni xabardor qilish, maxsus seminarlar va treninglar o'tkazish.

- Qo'shnichilikni kuchaytirish: Qo'shnichilik va jamoat kuzatuvchilarini o'zaro hamkorlik qilish va bir-birini himoya qilish uchun rag'batlantirish.

Bu takliflarni amalga oshirish orqali o'g'irlik jinoyatlarini kamaytirish va mahallani xavfsiz hududga aylantirish mumkin deb xisoblaymiz.

